

Kas Eesti elektri- tootmisest saab üksnes dotatsioonil püsiv, lisandväärtust mittetootev majandusharu?

ANDRES NOODLA
*PhD, töötanud ligi
50 aastat tootmisettevõtete
juhtkondades, sellest üle poole
energeetika vallas*

Praegune Eesti energia-kliima- poliitika sarnaneb sooviga ehitada vana maja asemele uus, puhtam ja parem, kuid vana müügist saadud raha eest peetakse uue maja soovide pühitsemise pidu. Kui raha otsas, jääb uus maja unistuseks ja elamiseks tuleb rentida üürikorter.

Eesti elektri omatoodang jätkab langemist ja katab tarbimisest alla 60 protsendi. Ligikaudu pool juhitavana, põhiliselt põlevkivist, ja pool dotatsioonide toel taastuenergiaks nimetatud energia- allikatest, millest seni üle poole põhiliselt puidu põletamine dotatsioonide toel kaugküttes.

Suund on minna üle 85–90 protsendile tuule-päikeseelektrile ja ülejäänud

peaks tulema põhiliselt puidust. Mõlema tootmisel on elektri omahind turuhinnast kõrgem ja toodang pääseb turule ainult dotatsiooni toel, mida seni on tarbija hinnale lisamaksuna liidetud ligi 100 miljonit eurot aastas. Kavandatud on asendada elektriga (nimetades seda taastuenergiaks) fossiilkütuseid ka teistes valdkondades ja seetõttu peaks elektri tootmine-tarbimine oluliselt kasvama. Kokku võiks öelda, et Eestis on planeeritud muuta elektritootmine lisandväärtust mittetootevaks majandusharuks, mis tervikuna töötab tarbijahinnale lisatud maksude toel. Kui suureks need maksud kujunevad, on pea võimatu öelda.

TEGELIKEST ARVUDEST, MIS POLE ILUSAD

Eestis taastuenergiaks nimetatust moodustas 2022. aastal taastuenergia sildi all põletamine 92,5 protsenti, millest omakorda puidu põletamine 98 protsenti. Seejuures sisemisest energiatarbimisest moodustas põletamisvaba tuule-päikese- hüdenergia ainult 2,4 protsenti

(statistika andmik KE0240 „Energia tootmine-tarbimine“).

Energiamajanduse korralduse seaduse (EnKS) kohaselt moodustab aastaks 2030 taastuvenergia vähemalt 65 protsenti riigisisesest energia lõpptarbimisest, elektrienergia lõpptarbimisest 100 protsenti ja soojuste lõpptarbimisest 63 protsenti ning transpordisektoris tarbitud energiast 14 protsenti. Omaette küsimus on, et seatud eesmärgid ei ole kehtivate seaduste ruumis realselt täidetavad (autori artikkel, Riigikogu Toimetised nr

Viimase 12 kuu Eesti keskmine elektri börsihind oli 93,52 EUR/ MWh, mis on võrreldes Soome 67,11ga 40 protsenti kõrgem.

47, lk 51–58 „Kui palju saab tuule-päikeseelekter asendada põlevkivielektrit?“

Eesmärkide kasvõi osaliseks saavutamiseks peaks tuule-päikeseelektri tootmisvõimsusi olema praegusest 10–12 korda rohkem ja ka siis katavad need elektritarbimise kuni 50 protsenti aasta tundidest.

Pea võimatu on hinnata, milliseks kujuneb tuule-päikeseelektri doteerimise vajadus. Väidetavalt maksab maa-meretuuleparkides toodetud 1 MWh elektrit 65–120 eurot. Seadusega ette nähtud maksimaalne toetus taastuvatest allikatest elektrile on täna 53,7 EUR/MWh kohta. Võimalik on kalkuleerida ühte arvutuse poolt: investeeering + käitamise kulud 1 MW võimsuse kohta aastas. Kuid arvutuse teine pool, millest sõltub dotatsiooni suurus ehk millise hinnaga saab turule müüa, sõltub hetke tunni

hindadest. Keskmiste hindadega ei ole siin midagi teha ja kliimaministeeriumi arvutused keskmiste kaudu väljendavad rohkem poliitilisi soove kui reaalsust.

Kõik piirkonna riigid arendavad tuuleparke ja keskmise tuule korral ületab toodang järjest enamatel tundidel hetke tarbimist. Lisaks on päikeseelekter ja ühtlasel võimsusel toodetav tuumaelekter. Kui ei suudeta luua turumehhanismi kogu tunnis toodetu müügiks-tarbimiseks, siis tuuleelektri turuhind paratamatult langeb ja hakkab pidurdama tootmisvõimsuste kasvu. Sellest, et osal tundidel, kus pole tuult ega päikest, on hinnad kõrged, pole tuuleparkide investeeeringu tasumisel suurt abi.

Tuuleelektri aasta müügitulu arvutamisel on tegemist ebakorrapäraselt võnkuva, paljudest väga erinevatest vastandlikest parameetritest sõltuva juhuslikult võnkuvate tunnihindade summaga üle tuule tugevuse ja tundide, mida on pea võimatu vajaliku täpsusega arvutada. Seniste hindade analüüsiga pole ka suurt peale hakata, sest tuule-päikeseelektri osakaal oli varem väike ning Venemaa sõjast ja gaasi hinnast põhjustatud turuhindade mitmekordne tõus möödus.

Viimase 12 kuu Eesti keskmine elektri börsihind oli 93,52 EUR/MWh, mis on võrreldes Soome 67,11ga 40 protsenti kõrgem. Erandina olid selle aasta I kvartalis Soome ja Eesti elektri börsihinnad võrdsed 97,52 EUR/MWh, ülejäänud kuudel oli Soome hind ligi kaks korda madalam. Kõrge hinna põhjuseks I kvartalis oli tõenäoliselt viimaste aastate külmimast talvest tingitud elektritarbimise oluline kasv. Suve lõpuks on oodata Soome-Eesti vahelise 700 MW võimsusega (üle poole Eesti tavatarbimise võimsusest) Estlink2 kaabelühenduse taastumist, mis võimaldab odavama Põhjamaade elektri täiendavat pääsu Balti turule. Raske on ennustada, kuidas liiguvad elektri börsihinnad järgmisel aastal, kui Eesti liitub Euroopa ühise sagedusalaga ning hindu mõjutavad ka Poola-Leedu ühendused.

Turu suurenedes keskmised hinnad üldiselt langevad. **Kindlasti ei tohiks võtta tulevate aastate hinnaproгноosi ja dotatsioonide arvutamisel aluseks Eesti viimaste aastate börsihindu.**

Tänavu aprillis oli Eestis viimase aasta madalaim keskmine kuuhind 54,51 EUR/MWh, mis oli siiski 32 protsenti kõrgem kui Soomes. Seejuures omatoodang oli ainult 54 protsenti. Viimastel kuudel ilmneb tendents, et Eesti börsihind on ka veidi kõrgem kui Lätis ja Leedus, mis tõenäoliselt põhjustatud veeldatud maagaasi (NLG) hindade langusest maailmaturul, kuid ka Läti kevadisest hüdroenergiast. Tõenäoline on NLG hinna mõningane languse jätkumine. Kui järgmine talv tuleb keskmine, siis aasta pärast on ehk võimalik hinnata, milliseks kujuneb kuu keskmise börsihinna kõikumine, mida võiks võtta aluseks pikaajalistes prognoosides. Kui lisandub Balti riikide ühendusi Poola ja Põhjamaadega, hakkavad Eesti elektri börsihinnad alanema Soome hindade suunas. See tähendab Eesti omatoodangu dotatsioonide kasvu.

Eesti elektritootmise tulevik on poliitilise otsusena (loosungitena?) rajatud uutele maa- ja meretuuleparkidele, mille omahind on oluliselt kõrgem suure elektrituru hinnast, mida Eesti elektritootmine oma väiksuse tõttu (alla kahe protsendi) mõjutada ei saa. Lisaks on seadusandja seadnud eesmärgiks lõpetada põlevkivielektri tootmine aastaks 2030.

Eesti omatoodangu tegelikku turule pääsu ei saa hinnata keskmiste kaudu, vaid olulist mõju avaldab, milline on juhitavate võimsuste (koos hüdro-tuumaelektriga) ja tuule-päikeseelektri suhe. Kõik riigid arendavad tuule-päikeseparke ning kasvab tundide arv, kus tuule-päikeseelektri toodang katab tarbimise ja nendel tundide hinnad langevad.

Siin peitub suurim oht Eesti elektrimajandusele, mis valdavalt on kavandatud tuule-päikeseelektrile.

Ümbritsevatel riikidel on suhteliselt rohkem juhitavaid võimsusi koos tuuma- ja hüdroelektriga, millega Eesti juhitav põlevkivielekter pole kõrgete maksude tõttu konkurentsivõimeline. Lahenduseks oleks lisaks tuuleparkide arendamisele uute juhitavate võimsuste (põlevkivi, gaas) ja tuumaelektrijaama rajamine, kuid see nõuab olulisi muudatusi Eesti ja Euroopa Liidu tururegulatsioonis ja maksupoliitikas, mis võimaldaks taastada energiaturgudel turumajanduse ning võimaldaks kogu toodetud elektri müüki-tarbimist.

Eleringi analüüsi järgi on varustuskindluse tagamiseks, kui importi pole, maagaasi elektrijaamad, mis kahtlemata õige ja vajalik. Kuid mida uued tootmisvõimsused tähendavad elektri omatoodangu hinnale, kui need suure osa ajast seisavad reservis? Naaberriikide gaasi-elektrijaamade omahind on madalam, kuna investeeringud on tehtud varem (kui ehitushinnad odavamad) ja osa investeeringu kuludest juba tasutud. Elering vastutab varustuskindluse, kuid mitte omatoodangu turule pääsu eest, mis sõltub poliitilistest otsustest ja maksupoliitikast.

Tarbija elektri hinnale lisatava, taastuvenergia tasuks nimetatud maksukoormise näol on tegemist omapärase maksuga, mille suurus ei ole määratud seadusega.

See kujuneb välja põhimõttel, kui palju on aastaks toetusi vähempakkumiste lepingutega välja jagatud ja süsteemi haldamiseks kulusid tehtud. Kui suureks osutuvad aasta kulud kokku, nii suur on koormis-maks. Kuidas see vastab põhiseaduse nõudele, et makse-koormisi saab kehtestada ainult seadusega? Kas see, et kõigile elektritarbijatele (sisuliselt kõigile füüsilistele ja juriidilistele isikutele) kehtestatud koormist nimetatakse taastuvenergia tasuks, suunates selle haldamise väljaspool riigieelarvet riigiettevõttele, muudab koormise olemust nii, et see ei pea vastavama põhiseadusele?

Poliitilise otsusena on Eestis kavandatud sisuliselt loobuda

elektritootmisest kui lisandväärtust tootvast majandusharust, planeerides suurema osa elektri omatoodangust tarbija elektri hinnale lisatava maksu toele.

Tekib olukord, kus vajaliku elektri import tervikuna on odavam kui omatoodang. Mida see tähendab energiapuuduse ja majanduse konkurentsivõime seisukohalt? Kummaline on kuulata vastutavate poliitikute ja ametnike juttu, kuidas üleminekul doteeritava

Tarbija elektri hinnale lisatava taastuvenergia tasuks nimetatud maksukoormise näol on tegemist omapärase maksuga, mille suurus ei ole määratud seadusega.

elektritootmisele, tootes seda järjest rohkem, elektri hind alaneb ning tulevad uued suured elektrit tarbivad tööstused ning majandus kasvab. Suurel turul elektri hinna alanemine toob Eestis kaasa doteerimise ja hinna kasvu koos majanduse konkurentsivõime langusega. Miks peaks elektrimahukas tootmine investeerima Eestisse, kus elekter on planeeritud alaliselt kallimaks kui naaberriikides?

Praegu sõlmitavad nn tuuleparkide toodangu toetamise vähempakkumise lepingud seavad elektritarbijatele sisuliselt pikaajalise 12–20-aastase koormise. Millise täpselt, pole teada, sest see sõltub suure turu hetke elektrihinnast. Kui see langeb, siis tarbija elektri hinnale lisatav maksukoormus kasvab.

TULEKS LOOBUDA PRAEGUSEST NN

TAASTUVENERGIA VÄHEMPAKKUMISE SÜSTEEMIST

See paneb pikaajaliste lepingutega tarbijatele täpsemalt määratlemata maksukoormise 12–20 aastaks, takistades uute vajalike seaduse- ja maksumuudatuste tegemist ning takistab ka uute juhitavate ja tuumaelektri võimsuste arengut.

Tuleks hinnata, kas selliste koormiste seadmine on kooskõlas põhiseadusega, mille kohaselt makse ja koormisi saab kehtestada ainult seadusega, järgides võrdse kohtlemise põhimõtteid.

Selliste lepingute sõlmimine on ohtlik ja majanduslikult kahjulik. Seadust saab muuta, kuid riigi nimel sõlmitud eraõiguslike lepingute muutmine on raske, kui mitte võimatu. Tekib ka küsimus lepingu tingimuste (kui koormise seadmise tingimuste) avalikustamises. Kui sõlmitud lepingud pole lõpuni avalikud, siis ministeerium-(valitsus?)-riigiettevõtte sõlmivad eraõigusliku isikuga pikkadeks aastateks tarbijale kohustusliku maksukoormise, mille täpne suurus on määramata ja tingimused avalikkusele lõpuni teadmata. Kogu vähempakkumiste süsteem sisaldab ka potentsiaalset korruptsiooniohtu, kus erainvestoril on ülekaalukas huvi saada endale soodne pikaajaline leping, mis tagatud ette elektritarbija maksustamisega ning lepingu tingimused ja hinna määravad ametnikud-poliitikud.

Majanduslikult on otseselt kahjulik sõlmida tuuleelektri toetusi kogutoodangu tootmismahtude peale piiratud turumahu tingimustes, mis oluliselt piirab uute vajalike juhitavate tootmisvõimsuste, gaasi(põlevkivi?)- ja tuumaelektrijaamade investeeringuid ning turule pääsu. Tootmismahtudele rajatud lepinguid saaks sõlmida ainult siis, kui on tagatud kogu toodetu müük-tarbimine, nii et turult ei suruta välja dotatsioonivaba tootmist.

Kui ka energia- ja elektriturgu reguleerivaid seadusi lähiaastatel muudetakse, ei saa see muuta sõlmitud pikaajaseid lepinguid. **On tekkinud oht, kus Eesti**

elektritootmine muudetakse pikaks ajaks dotatsioonide toel töötavaks, lisandväärtust mittetootvaks ja mittearenevaks majandusharuks, kus elektri importimine on odavam kui omatoodang. Kuna nn taastuenergia tasu liidetakse ka imporditud elektrile, siis sisuliselt hakkavad Eesti elektritarbijad doteerima elektrit eksportivate teiste riikide juhitavate tootmisvõimsuste investeringuid, pidurdades samal ajal Eesti enda juhitavate võimsuste (ka pidevalt töötava tuumaelektri) arendamist.

NII MAA- KUI MERETUULEPARKIDE JA PÄIKESEPARTIDE TOETUSSKEEM ON VAJALIK

Kuid see peab lähtuma elektriturul saastetasudena (toetusfondi) laekuvast raha hulgast ja olema kehtestatud seadusega. Toetuse suurus tunnis kõiguks, muutudes maksimaalsest nullini sõltuvalt elektribörsi hinna kõikumisest. Selline seadusega kehtestatud toetusskeem loob tagatise investeeringutele, säilitades samas tootja huvi keskmisest efektiivsemaks tootmiseks. Kui selgub, et elektri tootmiseks kasutatud fossiilkütuste saastetasust enam ei piisa, saab tulevikus olenevalt turu arengust kehtestada lisatasu elektri hinnale. Praegu selleks sisuline vajadus puudub.

Toetusfondist tuleks finantseerida tuuleparkide liitumiseks vajalike elektrivõrkude väljaehitamist pargi juures oleva liitumispunkti. See välitaks põhivõrgu kaugusest sõltuvate kulude erineva mõju elektri tootmishinnale. Tuulepargi rajaja deponeeriks liitumispunkti ehitatava võrgu (osa) ehitusmaksumusest, mille saab tagasi proportsionaalselt võrku lülitatud tootmisvõimsustega. Selline skeem eeldab, et vastav riigiamet koos Eleringi ja huvitatud ettevõtjatega selgitavad välja sobivad tuuleparkide liitumispunktid, lahendades vajalikud planeeringud ja load. **Nii tekib riigil vastutus elektri varustuskindluse tagamisel, mis tuuleparkide korral on**

lahutamatu seotud planeerimise ja keskkonnamõjude hindamisega.

Majanduslikult on rohkem kui kaheldav vähempakkumiste korraldamine tulevaste, 10–20 aasta turuhindade vastu, nagu see toimub praegu.

Kahtlemata tuleb toota ja tarbida võimalikult palju põletamisvaba tuule-, tuuma- ja päikeseelektrit, mida meid ümbritsevatest tasuta energiaallikatest toodavad investeeringud.

Kuid selle juures on kaks põhiküsimust.

1. Kui palju on ühiskond suuteline tegema igal aastal investeeringuid saastevaba elektri tootmise-tarbimise arendamiseks ja mille arvelt kompenseeritakse omahinnalt kallima põletamisvaba elektri pääs suurele turule, nii et elektritootmine säiliks kui lisandväärtust tootev majandusharu.

2. Kuidas luua majandusmehhanism kogu toodetava elektri müügiks-tarbimiseks, kui tuule-päikeseelektri ja ka tuumaelektri tootmisvõimsused ületavad kordades tipptarbimist.

Kui seda ei suudeta, siis praeguse elektribörsi hinnakujunduse juures viib uute tootmisvõimsuste lisandumine paratamatult ületootmise kasvule ja osal tundidel hinna alanemisele. Pidurdub investeeringute kasv, kuna järjest suurenevad püsikulud jaotuvad samale müügi-mahule. **Elementaarne majandustõde: tootmisvõimsusi saab juurde tekitada ainult siis, kui ostetava kauba kogus kasvab või suudad toota turul odavamalt kui teised.**

KUIDAS SAADA PÕLETAMISVABA ELEKTRI TOOTMISE KASVUKS VAJALIKE INVESTEERINGUTE KATET?

Kuni sajandi alguseni suunas elektrituru arengut fossiilkütustel põhinev madalam elektri hind ja tootmismahutu juhiti tarbimismahutude kaudu. Elektrist kui võrgust tarbitavast kaubast pole võimalik määrata tootmisega kaasnevat saastet ja

vabaturg ei saa iseenesest liikuda väiksema saaste suunas. Soovides väiksemat saastet, tuleb see hinnakomponent läbi saaste maksustamise lisada põletamiselektri hinnale. Fossiilkütustest toodetav elekter on looduse poolt antud tasuta ressursi (kontsentreeritud energiaallikas, juhitavus ja varustuskindlus) ning varasemalt tasutud tootmise-kaevandamise investeeringute müügitulu arvel odavam kui suuri investee- ringuid nõudev põletamisvaba elekter.

Majandusloogika kohaselt peaks põletamisele rakendatav saastetasu tasakaalustama hinnavahe nii, et põletamisvaba elekter pääseks turule.

Sama põhimõtte kehtib kõigi saastega seotud kaubaturgude puhul.

Rakendatav saastekvootide tasu on olemuslikult saastetasu, mille arvel tasakaalustada põletamisel põhineva (odavama, kuid saastavama) ja põletamisvaba elektri turuhinnad. Tasakaalu hulka kuulub ka elektri suurema tootmise-tarbimisega seotud võrkude arendamise kulu.

Praegu võetakse saastekvootide müügisüsteemiga elektriturult välja saastevaba tootmise investeeringute raha ehk kulutatakse ära looduse poolt tasuta antud kontsentreeritud energia ja varustuskindluse kui investeeringu müügitulu.

Aastas on seda 200–300 miljonit. Tegelikult on piisavalt raha põletamisvaba tootmise ja elektrivõrkude arendamise investeeringute toetuseks, nii et toodetu pääseks turule ilma tarbija elektri hinnale lisatava taastuvenergia tasuta ja säiliks majanduse konkurentsivõime naaberriikidega. Alandades põlevkivi(gaasi)elektri saastetasu, kasvab toodangu maht ja saastetasuna laekuvad summad ei vähene. Nii on võimalik suuremas mahus tööle rakendada ka varustuskindluse tagamiseks vajalikud uued juhitavad võimsused, mis muidu valdavalt seisaksid.

Kas kasutada looduse poolt fossiilkütustesse salvestatud tasuta väärtuse (kontsentreeritud juhitav energia)

saastekvootide tasuna välja võetavat müügitulu omahinnalt kallima põletamisvaba tuule-päikese-tuumaelektri investeeringute toetuseks või kulutada see ära valimislubaduste täitmiseks, näitamaks, kuidas poliitikutud „juhivad“ majandust rohepöörde vaimus. Siin on nii Eesti kui kogu Euroopa edasise kliimapolitiika võti.

Elektri tootmiseks sobivate biomasskütuste hinnad peavad olema kütuseturul konkurentsivõimelised. Selle suunamine peaks toimuma nende tootmisega kaasneva saaste maksustamise arvel, põhimõttel, et tootja saab saastetasu tagasi, kui müüb kütuse vabaturul energia tootjale. Pole vahet, kas kütusest toodetakse elektrit või soojust.

Töötlemata biomassi jäägid on keskkonnale kahjulikud nende lagunemisel tekkiva saaste, eriti tekkiva metaani tõttu, mille mõju kliima soojenemisele on oluliselt suurem kui CO₂-l. Põllumajanduse ja inimtoidu jääkide ning nendest põlevkütuse tootmise protsess nõuab üldjuhul rohkem energiat kui põlevkütusest tagasi saame. Tegemist on keskkonnakahju vähendamise ja taaskasutuse probleemistikuga, mitte energiatootmise kasvuga, mille arvel väheneks fossiilkütuste tarbimine. Energiakulu kokku ju kasvab.

Eestis energia (põhiliselt soojuse) tootmiseks saadav biomasskütuste tegelik kogus taandub teistest puidu kasutusvaldkondadest üle jääva puidukütuste kogusele, mis paratamatult väheneb. Jääkide töötlemata kujul keskkonda paiskamine tuleks maksustada määral, mille abil tagatakse puidukütustele konkurentsivõimeline hind kütuseturul.

Tuleks kiiresti lõpetada majanduslikult kahjulik süsteem, kus elektri hinnale lisatud maksu arvel doteeritakse osa kütuste kõrget omahinda. Lisaks elektriturule on põhjalikult segi löödud nii soojuse- kui kütuse- turgude toimimine. Seejuures biomasskütuste doteerimine on suunatud

suurte linnade kaugkütteettevõtjatele. Kinni maksavad selle läbi elektri hinna kõik kodutarbijad ja ettevõtlus. Tegemist on suure sotsiaalse ebavõrdsusega maa- piirkondade elanike-tootjate suhtes, kus ka väikesed soojatootjad peavad kütuseid ostma suurte linnade kaugküttedotatsioonide toel kõrgeks aetud puidukütuste hindadega, doteerides samas läbi elektrimaksude suurte linnade kaugkütet.

Tuleks unustada reaalsusele mittevastav loosung „elektri-soojuse tõhus koostootmine kaugküttes“ ja lõpetada selle loosungi all toetuste maksmine majanduslikult ebatõhusale tootmisele. Kas elektrit ja soojust on majanduslikult tõhus koos toota või mitte, sõltub konkreetselt kohast, tarbimisest ning kasutatava kütuse ja elektri turuhinnast. **Tegemist on kulutõhususe, mitte energiatõhususe probleemiga.**

Kui doteeritav tuule-päikeselektri tunnitoodang ületab tarbimist, on majanduslikult kahjulik maksta samal ajal dotatsioone põletamisel toodetavale elektrile. Põletamisel põhinev juhitav elektritootmine peab ka kaugküttes hakkama tööle ebakorrapäraselt võnkuval režiimil ja olema konkurentsivõimeline elektriturul. Elektri müük turule ja soojuse tarbimine ei lange kokku. Praegune süsteem, kus kaugküttes elektri tootmisele on loodud turueelis, on tervikuna majanduslikult kahjulik, takistades ka põletamisvaba elektri tootmise-tarbimise arengut.

Hinnanguliselt on saastekvootide tasuna ja põletamise doteerimiseks kulunud taastuenergia tasuna elektriturult välja võetud üle kahe miljardi investeeringute raha.

Tulemusena pole Eestis toodetav elekter tervikuna turul konkurentsivõimeline, kuna pole tehtud piisavalt uusi investeeringuid. Elektritootmine kui majandusharu areneb suunas, kus ei tooda lisandväärtust, püüdes elektri tarbimise maksustamise arvel.

Tegelikult loodaks lisandväärtust, kui saastekvootide maksu osa ning

taastuenergia ja elektri-soojuse koostootmise loosungite all elektriturult välja võetud lisandväärtus suunata põletamisvaba elektri tootmise-tarbimise arendamise investeeringuteks.

Iga aasta, mis selle otsusega hilinetakse, muudab Eesti elektritootmise mahajäämuse suuremaks. Praegu kulutatakse see investeeringute raha ära erinevate poliitiliste lubaduste katteks ning koos põlevkivielektri osakaalu langusega need laekumised vähenevad. Selline poliitika pole jätkusuutlik.

Lihtsaim ja odavam viis elektri ületoodangu tarbimiseks on soojuse tootmine kaugküttes või hoonetes. See eeldab poliitilist otsust kaugküteturu avamiseks.

KUIDAS LUUA MAJANDUSMEHHA- NISM ELEKTRI MÜÜGIKS JA TARBIMISEKS, KUI TUULE-, PÄIKESE- JA TUUMAELEKTRI TOOTMISVÕIMSUSED KASVAVAD KORDADES?

Lahenduseks on majandusmehhanism ja turu-hinnaregulatsioon, mis võimaldab igal ajahetkel tarbida (müüa) kõigi tootmisvõimsuste toodetav kogu elekter. Ehk luua turumehhanism ebakorrapäraselt kõikva võimsusega mittepidevaks elektri tarbimiseks. **Sisuliselt tähendab see kahe erinevate omadustega ja erineva hinnaga elektri kui kauba müüki ja tarbimist.** Ühe omadus on varustuskindlus, kus tarbimist juhib tarbijast ostja. Teisel puudub varustuskindlus, kus füüsilist tarbimist juhib võrguettevõtja sõltuvalt võrku toodetava elektri kogusest.

Sellise börsihinna kujundamine on puhtalt matemaatiline probleem, mis eeldab kaheastmelist pakkumiste süsteemi.

Kaob nullhinnaga elekter, mis on majanduslikult kahjulik nii tootjale kui tarbijale, ja väheneb hinna kõikumine. Lihtsaim ja odavaim viis elektri ületoodangu tarbimiseks on soojuse tootmine kaugküttes või hoonetes. See eeldab poliitilist otsust kaugkütteturu avamiseks. Salvistus on varustuskindluseteta elektri tarbimise viis, mis veelgi stabiliseerib turgu, kuid on vaja lahendada probleem, et salvestatava ja uuesti võrku antava elektri eest ei maksta kaks korda võrgutasu.

Lihtsaim ja odavaim viis elektri ületoodangu tarbimiseks on soojuse tootmine kaugküttes või hoonetes. See eeldab poliitilist otsust kaugkütteturu avamiseks.

Võrku antava elektri keskmine börsihind oli 2020. aastani tunduvalt madalam kui soojavõrku müüdava soojuse hind (erandiks Narva). Vaadates Soome elektri hindu, on oodata selle olukorra taastumist. Soojatootmiseks kasutatava mittejuhitava elektri hind tuleks veelgi madalam, tasakaalustades kõikuval koormusel soojuse tootmise hinna tõusu.

Praegune maksupoliitika, kus elektri maksustamise arvel toetatakse suurte linnade kaugkütet, samas on soojuse tootmine (saaste) maksuvaba, on otseselt kahjulik. Läbi monopoolse kaugküttepiirkonna on sisuliselt keelatud teistel isikutel elektrist soojuse tootmine ja soojuspumpade kasutamine, mis võimendaks elektri mitmekordselt ümbritseva keskkonna hajusenergia arvel soojusenergiaks.

Avatud turuga kasvaks elektri müügi ja tarbimise maht proportsionaalselt tootmisvõimsuste kasvuga. Luuakse majanduskeskkond uute tootmisvõimsuste ja tehnoloogiliste lahenduste lisandumiseks ning elektri-võrguteenuse püsikulude jaotumiseks suuremale müügi-mahule. Suurte linnade kaugküttes toob see kaasa mõningase soojuse hinna tõusu, kuna katlamajad peavad töötama kõikumusele ja ostma kütust kütuseturu hindadega, nii nagu seda teevad praegu väiksemad kaugkütte ettevõtjad.

Kui suudetakse (tahetakse?) muuta energiaturgude regulatsiooni ja maksupoliitikat nii, et turumajanduslikult on tagatud fossiilsetest maa-varadest ja põletamisvabalt toodetud elektri hindade tasakaal koos kogu toodangu müügi-tarbimisega, pole vajadust diletantlikult arutleda, kes, kuhu ja kui palju tuuleparke rajab. Ettevõtjad koos teaduse ja tehnoloogiate arenguga saavad ise sellega hakkama. Kui maismaatuuleparkide võimalus on ammendatud, liigutakse edasi kallimate meretuuleparkide suunas. Mis on võimalik ka paralleelselt, kehtestades seadusega erinevad toetuse maksmise perioodid. Kuid enne peaks olema tururegulatsioon, mis tagab konkurentsivõimelise hinna ja kogu toodetud elektri tarbimise.

Ainus, mida ettevõtjad-investorid vajavad, on energiaturgude stabiilne turumajanduslik reguleerimine seadustega, mis tagaks investeerivate tasuvuse 20-30 aastaks. Milliseks kujunevad viie, kümne või 20 aasta pärast turuhinnad ja milliseid tehnoloogiasid kasutatakse maal või merel, näitab aeg.

Energia tootmise ja kasutamise probleemidest on autorilt seni ilmunud artiklid Riigikogu Toimetistes nr 47 ja 48.

<https://rito.riigikogu.ee/eelmised-numbrid/nr-47/lk-51-58>

<https://rito.riigikogu.ee/nr-48/lk-199-210>